

Utrikesutskottets betänkande

1983/84:12

om mänskliga rättigheter (Turkiet, Iran, kurder m. m.)

Motionerna

I motion 1983/84:969 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om nya initiativ i Europarådet i fråga om den turkiska militärjuntans övergrepp,
2. att riksdagen hos regeringen begär initiativ till att frågan om den turkiska militärjuntan också tas upp i FN,
3. att riksdagen uttalar ett fördömande av förtrycket i Iran,
4. att riksdagen uttalar ett fördömande av Israels och Syriens krigföring i Libanon,
6. att riksdagen hos regeringen hemställer om initiativ till att ta upp den kurdiska frågan i FN:s kommission för mänskliga rättigheter,
7. att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder på det internationella planet i övrigt för samordnade aktioner till stöd för kurderna,
8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen framförts om flyktingarna från Västasien.

Yrkande 5 i motionen behandlas i UU 1983/84:15.

I motion 1983/84:1550 av Tore Nilsson (m) hemställs att riksdagen anholder att regeringen inom FN verkar för att internationella sanktioner vidtas mot Iran i syfte att humanisera förhållandena i landet.

Utskottet

Utskottet har under föregående riksmöte i två betänkanden behandlat frågan om Sveriges insatser för främjande av mänskliga rättigheter, UU 1982/83:1 och UU 1982/83:21. I förstnämnda betänkande lämnades en utförlig redovisning av föreliggande internationella deklarationer och konventioner på detta område.

Kränkningar mot människans grundläggande fri- och rättigheter förekommer i många länder. I den senaste årsrapporten från Amnesty International upptas över 115 stater. Även om det i flera av dessa länder rör sig om enstaka och kanske juridiskt oklara fall är det uppenbart att det i ett stort antal stater förekommer omfattande och svåra brott mot människans rättigheter. Inte sällan rör det sig om ett förtryck som bedrivs eller uppmuntras av de egna myndigheterna eller utan motåtgärder tolereras av dem. I några stater har förföljelse, diskriminering och omänsklig behandling upphöjts till allmän lag.

Utskottet anser att upprätthållande av respekten för mänskliga rättigheter

är en grundläggande angelägenhet för världssamfundet. Genom medlemskap i FN och anslutning till förklaringen om de mänskliga rättigheterna eller till internationella konventioner har alla stater en skyldighet att respektera och främja mänskliga rättigheter. Inom FN-systemet intar kommissionen för de mänskliga rättigheterna därvid en central roll. Den sammanträder under sex veckor i början av varje år. Sverige är f. n. inte medlem av kommissionen – vilket i viss mån begränsar våra initiativmöjligheter inom FN:s ram – men deltar aktivt som observatör. Vid det senaste mötet hölls tre svenska inlägg, ett om det pågående arbetet att utarbeta en konvention som förbjuder tortyr, ett mot dödsstraffet och ett om situationen i en rad enskilda länder. Senare under våren varje år diskuteras frågor om mänskliga rättigheter i ECOSOC och under höstarna i FN:s generalförsamling och dess tredje utskott.

Kritik har ofta framförts mot att FN intar en selektiv hållning, när det gäller att påtala kränkningar av mänskliga rättigheter som begås av enskilda länder. Kritiken är i viss mån befogad. Det är uppenbart att vissa länder i FN på grund av politiska hänsyn och ibland av religiösa eller geografiska skäl känner sig förhindrade att delta i en opinionsyttring mot ett enskilt land. Detta bör dock enligt utskottets mening ej hindra agerande i de fall där det är möjligt att nå resultat.

Utskottet vill också betona värdet av det långsiktiga, normgivande arbete som sker genom utarbetande av konventioner eller andra instrument varigenom vissa företeelser i kränkandet av de mänskliga rättigheterna begränsas.

Inget tvivel kan råda om Sveriges engagemang och aktivitet till skydd för och främjande av mänskliga rättigheter i internationella sammanhang. Regeringen har vid upprepade tillfällen förklarat att brott mot mänskliga rättigheter skall påtalas var de än förekommer. Utskottet ställer sig bakom detta ställningstagande. Utskottet vill också erinra om att Sverige genom sitt humanitära bistånd och sin flyktingpolitik ger konkret uttryck för sin inställning till mänskliga rättigheter.

Turkiet

I yrkande 1 i motion 969 föreslås att riksdagen hos regeringen hemställer om nya initiativ i Europarådet i fråga om den turkiska militärjuntans övergrepp. I yrkande 2 i samma motion hemställs att riksdagen hos regeringen begär initiativ till att frågan om den turkiska militärjuntan också tas upp i FN.

I sitt betänkande UU 1981/82:18 vari bl. a. hemställdes att situationen i Turkiet skulle föras fram i FN, Europarådet och andra internationella församlingar uttalade utskottet som sin mening att det mest naturliga var att driva Turkiet-frågan i Europarådet. Vid ett senare tillfälle avstyrkte utskottet i betänkandet UU 1982/83:3 ett yrkande att hos regeringen begära att den turkiska frågan skulle tas upp i FN och upprepade därvid sin åsikt att det

föreföll mest ändamålsenligt att Sverige för sin del i första hand drev frågan i Europarådet.

Sedan riksdagen antog sistnämnda betänkande den 24 november 1982 har parlamentsval ägt rum i Turkiet, vilket skedde den 6 november 1983, och en civil regering tillträtt. Valen var dock omgärdade av mycket betydande restriktioner, och militärjuntan tillät endast tre politiska partier att delta. Kommunala val har förutskickats att äga rum under våren. Enligt vad parlamentet beslutat skall partier som hindrades delta i de allmänna valen i november förra året nu tillåtas delta.

Undantagstillstånd råder alltjämt i större delen av landet. Yttrandefriheten är begränsad liksom föreningsfriheten. De pågående massrättegångarna mot fackliga förtroendemän ter sig särskilt stötande. Rapporter om nyligen inträffade dödsfall i ett turkiskt fängelse har väckt internationell uppmärksamhet.

Inom Europarådets ministerkommitté har den svenska regeringsrepresentanten upprepade gånger tagit till orda med anledning av den rådande situationen i Turkiet, senast i november 1983, och påtalat missförhållandena i landet och med skärpa erinrat om de krav vad gäller ett demokratiskt styrelseskick som Europarådets stadga ställer på sina medlemmar.

Den parlamentariska församlingen har också ställt sig kritisk till de rådande förhållandena i Turkiet och till den alltför långsamma återgången till demokrati. De ledamöter av den svenska delegationen som tagit till orda i församlingens debatt har givit uttryck för sin kritiska inställning.

Utskottet noterar vidare att behandlingen av Sveriges och fyra andra länders anmälan mot Turkiet fortsätter inom Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna.

Enligt utskottets mening är det angeläget att Sverige även framgent inom Europarådet ägnar frågan om situationen i Turkiet stor uppmärksamhet.

Mot bakgrund av vad ovan anförts får yrkande 1 i motion 969 anses vara besvarat medan utskottet avstyrker yrkande 2 i samma motion.

Iran

I motion 969, yrkande 3 hemställs att riksdagen uttalar ett fördömande av förtrycket i Iran.

I motion 1550 hemställs att riksdagen anholder att regeringen inom FN verkar för att internationella sanktioner vidtas mot Iran i syfte att humanisera förhållandena i landet.

Utskottet behandlade situationen i Iran i betänkandet UU 1982/83:1, då utskottet bl. a. hade att ta ställning till en motion vari gjordes en liknande hemställan, nämligen att riksdagen skulle föreslå svenska åtgärder i FN i syfte att humanisera förhållandena i Iran. Utskottet gav då bl. a. uttryck för sin oro över situationen i Iran och nämnde särskilt den utsatta situation medlemmar i bahaisamfundet befann sig i.

I betänkandet UU 1982/83:21 avstyrkte utskottet en motion med krav att regeringen skulle avbryta handeln med Iran på grund av brott mot konventionen om de mänskliga rättigheterna.

FN-rapporter ger belägg för att avrättningar alltjämt förekommer i Iran och äger rum på godtyckliga grunder eller efter ett ytterst summariskt förfarande. Tortyr förekommer likaså. Fängslanden sker utan rättegång, och personer som arresterats kan hållas i fängsligt förvar i månader utan att anhöriga får reda på vad vederbörande är anklagad för eller var personen i fråga befinner sig. Fängslade människor utsätts för grym, omänsklig och förnedrande behandling. Förföljelse av religiöst oliktankande fortsätter. Fall av försvinnanden rapporteras.

I ett anförande den 9 mars 1984 inför FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna tog den svenska regeringens observatör upp situationen i Iran och påtalade att situationen i detta land fortsätter att ge upphov till oro och erinrade om de FN-rapporter som vittnar om summariska och godtyckliga avrättningar, tortyr och fängslanden utan rättegång.

Kommissionen antog en resolution där man uttrycker sin djupa oro över de fortsatta allvarliga kränkningarna av de mänskliga rättigheterna i Iran.

I ett interpellationssvar i riksdagen den 29 november 1983 redovisade utrikesminister Lennart Bodström att regeringen noga följer händelseutvecklingen i Iran vad avser mänskliga rättigheter. Han redogjorde vidare för de bilaterala kontakter som förekommit till förmån för politiska fångar och bahaier i Iran.

Trots att det iranska ledarskapet i december 1982 offentliggjorde ett åttapunktsprogram vari fastslås att grundläggande mänskliga rättigheter ej får åsidosättas konstaterar utskottet dock att brotten mot de mänskliga rättigheterna i Iran fortsätter.

Utskottet delar den svenska regeringens oro vad gäller den bristande respekten för mänskliga rättigheter i Iran och menar att det finns anledning för Sverige att även framgent noga följa utvecklingen i landet på detta område och i den mån så är möjligt även aktualisera frågan i internationella fora.

Med vad som därmed anförts får yrkande 3 i motion 969 anses besvarat.

Vad gäller frågan om sanktioner gentemot Iran må först erinras om att det är FN:s säkerhetsråd som äger fatta beslut om bindande sanktioner.

Säkerhetsrådet har upprepade gånger diskuterat situationen i Iran inte minst i samband med konflikten med Irak. Några förslag att rådet skulle besluta om sanktioner har inte lagts fram. Enligt utskottets uppfattning torde förutsättningar saknas för att ett sådant förslag skulle accepteras av alla ständiga medlemmar i rådet. Därmed skulle genom vetorätten ej heller något beslut kunna fattas.

Med hänvisning till vad sålunda anförts avstyrker utskottet yrkandet i motion 1550.

Kriget i Libanon

I yrkande 4 i motion 969 hemställs att riksdagen uttalar ett fördömande av Israels och Syriens krigföring i Libanon.

Den senaste tidens händelseutveckling i Libanon har varit djupt tragisk. Som ofta är fallet vid väpnade konflikter är det civilbefolkningen som drabbats hårdast. Den svenska regeringen har ej heller tvekat att fördöma såväl det israeliska som syriska agerandet i Libanon gentemot civilbefolkningen. Detta framgick bl. a. av utrikesminister Lennart Bodströms svar i riksdagen den 12 december förra året.

Det är utskottets förhoppning att de stridande parterna i Libanon upphör med stridigheterna och enas om en form för fredlig samlevnad. Alla främmande trupper måste lämna landet och respekten för Libanons territoriella integritet och suveränitet återupprättas.

Mot denna bakgrund är utskottet inte berett att tillstyrka det i motion 969, yrkande 4, föreslagna uttalandet, varför det avstyrks.

Kurdernas situation

I yrkande 6 i motion 969 begärs att riksdagen hos regeringen hemställer om initiativ till att ta upp den kurdiska frågan i FN:s kommission för mänskliga rättigheter; i yrkande 7 begärs att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder på det internationella planet i övrigt för samordnade aktioner till stöd för kurderna.

I betänkandet UU 1982/83:4 behandlade utskottet ett yrkande av delvis samma innehåll som de nu aktuella yrkandena. Utskottet avstyrkte detta yrkande med motivering att utskottet ville överlämna åt regeringen att avgöra vilka kanaler och fora den i varje särskilt fall som gällde brott mot mänskliga rättigheter önskade använda. Utskottet påpekade också att Sverige ej heller var medlem av FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna.

I ett tidigare betänkande, UU 1981/82:7, underströk utskottet också att det är önskvärt att ha stöd av en internationell opinion om man önskar ta upp en fråga i FN och att initiativ som väcks och ej har framgång kan riskera att skada den sak man velat gagna.

Utskottet gör alltså den bedömningen att det finns anledning att påminna den internationella opinionen om den förföljelse som äger rum mot kurder. Graden av förföljelse i de olika länder där kurder lever har varierat. F. n. synes kurderna i Iran varit särskilt utsatta för förföljelse. Vilka kanaler eller fora på det internationella planet som bäst lämpar sig att utnyttja till stöd för kurder bör avgöras av regeringen vid varje särskilt tillfälle.

Med hänvisning till vad som således anförts avstyrker utskottet yrkande 6 i motion 969 medan yrkande 7 i motion 969 får anses besvarat.

Flyktingfrågan i Västasien

I yrkande 8 i motion 969 hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om flyktingarna från Västasien.

Den 16 februari 1984 gav statsrådet Anita Gradin som svar på en fråga i riksdagen sin och regeringens syn på hur Sverige uppfyller sina internationella åtaganden i fråga om flyktingar. I svaret framhölls att regeringen väl uppfyller sina åtaganden i enlighet med 1951 års Genèvekonvention om flyktingars rättsliga ställning. Av svaret framgick vidare att svensk lagstiftning erbjuder skydd även för andra kategorier av flyktingar än dem som omfattas av konventionen. Med särskild hänvisning till flyktingsituationen i Mellersta Östern sade statsrådet Gradin att regeringen nyligen tagit initiativ till särskilda konsultationer med FN:s flyktingkommissarie i syfte att åstadkomma en mer effektiv internationell samverkan där även Sverige var berett att ta sitt ansvar.

I motion 969 tas till kritisk granskning särskilt upp vad som vanligen kallas principen om första asylland och som innebär ett huvudansvar för det land till vilket en flykting först anländer.

Enligt vad utskottet erfarit förbereds inom regeringskansliet en proposition som innebär en viss uppmjukning i den ordning som nu gäller med avseende på tillämpningen av principen om första asylland.

Med vad således anförts får yrkande 8 i motion 969 anses besvarat.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen förklarar motion 1983/84:969, yrkandena 1, 3, 7 och 8, besvarade med vad utskottet anförde,
2. att riksdagen avslår motion 1983/84:969, yrkande 2, res. 1 (vpk)
3. att riksdagen avslår motion 1983/84:969, yrkande 4,
4. att riksdagen avslår motion 1983/84:969, yrkande 6, res. 2 (vpk)
5. att riksdagen avslår motion 1983/84:1550.

Stockholm den 22 mars 1984

På utrikesutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Sture Korpås (c), Carl Bildt (m), Sture Palm (s), Gunnel Jonäng (c), Sture Ericson (s), Margaretha af Ugglas (m), Jan Bergqvist (s), Axel Andersson (s), Sten Sture Paterson (m), Maj-Lis Löow (s), Bengt Silfverstrand (s), Ivar Virgin (m), Rune Ångström (fp) och Bertil Måbrink (vpk).

Reservationer

1. Turkiet

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 3 som börjar med "Mot bakgrund" och slutar med "samma motion." bort ha följande lydelse:

Frågans utveckling i Europarådet ger dock anledning förmoda att de som önskar fortsätta en kritisk granskning av Turkiet hamnar i minoritet. Den rådande situationen i Turkiet med regimen institutionalisering av ett slags låtsasdemokrati är dock oroväckande. Därför är det nödvändigt att frågan även drivs i andra internationella fora. FN är i det sammanhanget ett självskrivet forum och är särskilt väl lämpat för att vinna en internationell opinion mot den nuvarande regimen i Turkiet. Utskottet menar därför att regeringen bör ta initiativ till att föra upp Turkiet-frågan i FN.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts får yrkande 1 i motion 969 anses vara besvarat medan utskottet ansluter sig till den uppfattning som framförts i yrkande 2 i motion 969.

dels att utskottets hemställan i moment 2 bort ha följande lydelse:

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:969, yrkande 2, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anförts om att Turkiet-frågan bör tas upp i FN.

2. Kurder

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "Vilka kanaler" och slutar med "anses besvarat." bort ha följande lydelse:

Kurdernas situation har inte hittills behandlats i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. Den kurdiska frågan har över huvud taget inte tagits upp till någon egentlig behandling inom FN. Som skäl härför har anförts att det inte torde finnas någon tillräckligt omfattande internationell opinion för att föra in frågan i FN-arbetet.

Utskottet anser emellertid att det förhållandet att det inom FN-systemet torde saknas förutsättningar för en framgångsrik behandling av den kurdiska frågan inte bör få påverka Sveriges agerande. En sådan princip skulle ju innebära att alla möjligheter att driva en fråga för att påverka opinionen inom FN-systemet skulle vara stängda. Det är ju just för att de kurdiska minoriteternas dåliga villkor i skilda länder inte påtalats och för att regeringarna i dessa länder är motståndare till alla förändringar, som frågan om kurderna måste drivas både i FN och andra internationella fora. Kurdernas sak har varit och är så missgynnad att den inte kan skadas av framstötter i FN, även om misslyckanden inte kan uteslutas. Alla initiativ är till gagn för dem.

Argumentet att Sverige för tillfället inte är medlem av FN:s kommission för mänskliga rättigheter är inte heller särskilt relevant. Om Sverige skulle kunna agera endast under de perioder som ett sådant medlemskap gäller, blir vårt lands möjligheter drastiskt beskurna.

Eftersom utskottet håller med om att de kurdiska minoriteternas villkor förtjänar uppmärksamhet och stöd, är ett svenskt initiativ i FN en följdriktig åtgärd.

Utskottet delar således den uppfattning som framförs i yrkande 6 i motion 969, nämligen att regeringen bör verka för att kurdernas situation tas upp i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna.

dels att utskottets hemställan i moment 4 bör ha följande lydelse:

1. att riksdagen med bifall till motion 1983/84:969, yrkande 6, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om att ta upp den kurdiska frågan i FN:s kommission för mänskliga rättigheter.